

July 1998

การเรียนรู้ด้วยตนเอง : กลวิธีสู่การศึกษาเพื่อความสมดุล

สมคิด อิศระวัฒน์

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/educujournal>

Part of the [Education Commons](#)

Recommended Citation

อิสระวัฒน์, สมคิด (1998) "การเรียนรู้ด้วยตนเอง : กลวิธีสู่การศึกษาเพื่อความสมดุล," *Journal of Education Studies*: Vol. 27: Iss. 1, Article 4.

DOI: 10.58837/CHULA.EDUCU.27.1.4

Available at: <https://digital.car.chula.ac.th/educujournal/vol27/iss1/4>

This Article is brought to you for free and open access by the Chulalongkorn Journal Online (CUJO) at Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Journal of Education Studies by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

การเรียนรู้ด้วยตนเอง : กลวิธีสู่การศึกษาเพื่อความสมดุล

สมคิด อิศระวัฒน์

ตามแผนพัฒนาประเทศฉบับที่ ๘ (๒๕๕๐-๒๕๕๔) มีจุดมุ่งหมายที่จะเน้น “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เพื่อนำไปสู่วิสัยทัศน์ ครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สังคมมีสมรรถภาพ เสรีภาพ ความยุติธรรม มีการพัฒนาที่สมดุลบนพื้นฐานความเป็นไทย โดยเน้นการพัฒนาเพื่อคนและโดยคน (ยาวลักษณ์ ราชแพทยาคม , ๒๕๕๐ หน้า ๓๑)

ตามแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔) ได้มุ่งให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคนเป็นจุดหมายหลัก และได้มีการกำหนดแผนงานหลักไว้ ๙ แผนงาน แผนงานหลักที่ ๑ การยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของปวงชน เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนได้รับบริการการศึกษาพื้นฐานที่มีคุณภาพเท่าเทียมกัน(ส.ก.ศ., ๒๕๕๐ หน้า ๑๓)

ในการจัดการศึกษา จึงมีความพยายามที่จะทำให้คนทุกคนมีโอกาสเรียน ได้รับความรู้ทั่วถึงกัน เพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดตามแผนพัฒนา ฯ ที่กำหนดไว้

จากจำนวนประชากรทั้งหมด เมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๓๘ ประเทศไทย มีจำนวนประชากรทั้งหมด ๕๙,๕๖๐,๓๘๒ คน (สถิติการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ปีการศึกษา ๒๕๓๘ หน้า ๑๓) จำนวนประชากรวัยเรียนมีจำนวนทั้งหมด ๒๒,๘๙๘,๐๐๐ คน (สถิติการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ปีการศึกษา ๒๕๓๘ หน้า ๓๙) จำนวนผู้เรียนทั้งหมด ๑๖,๐๗๕,๐๐๗ คน หรือร้อยละ ๗๐.๒๐ ที่ได้รับการจัดการศึกษา โดยแยกเป็นในระบบโรงเรียน ๑๒,๗๘๘,๕๗๗ คน นอกโรงเรียน ๓,๒๘๖,๔๓๐ คน จำนวนผู้ได้รับการศึกษา จำแนกเป็น

ระดับประถมศึกษา	๘๘.๑๕ %
มัธยมศึกษา	๗๙.๕๙ %
อุดมศึกษา	๒๖.๗๙ %

จากตัวเลขดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า จากจำนวนประชากรในวัยเรียน ยังมีประชากรอีกเป็นจำนวนมากที่ยังไม่มีโอกาสได้เรียน ผู้ซึ่งเกี่ยวข้อง ได้มีความพยายามที่จะดำเนินการจัดการศึกษารูปแบบต่างๆ อาทิ เช่น การจัดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม

วัตถุประสงค์ของโครงการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม (กรมการศึกษานอกโรงเรียน การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม หน้า ๑) มุ่งเพื่อให้ประชาชนทุกกลุ่มเป้าหมายได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงมีคุณภาพ และมาตรฐานเดียวกัน มีโอกาสเลือกรับการศึกษาที่เหมาะสมกับความสามารถของตนเองได้อย่างอิสระ และเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพของการจัดการศึกษาที่เหมาะสม มีประโยชน์ต่อประชาชนกลุ่มเป้าหมาย ทั้งในระบบโรงเรียน นอกกระบบโรงเรียน และประชาชนทั่วไป

การจัดการศึกษาผ่านดาวเทียม ครอบคลุมการบริการทางการศึกษา ๓ ประเภท ด้วยกันคือ

๑. การศึกษาทางไกลตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน

๒. การศึกษาในระบบโรงเรียน โดยเน้นวิชาที่ยากและขาดแคลนครู-อาจารย์เฉพาะสาขาวิชา

๓. การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการให้ข้อมูลข่าวสาร และการศึกษาที่ส่งเสริมการพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิตของประชาชนทั่วไป

นับเป็นความพยายามที่จะให้คนทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง แต่มีข้อจำกัดคือ จะมีประชาชนจำนวนเท่าใดที่เข้าร่วมในโครงการนี้และทำการศึกษาอย่างได้ผล

เพราะเมื่อทำการวิเคราะห์แล้ว จะพบว่า คนซึ่งเข้าร่วมโครงการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมให้ได้ผลนั้น จำเป็นต้องมีลักษณะ “เป็นผู้มีความสามารถจะเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง” จึงจะเป็นผู้ใช้โครงการได้อย่างคุ้มค่า

จากข้อเสนอแนะของนักวิชาการกล่าวว่า “ลักษณะการเรียนรู้ด้วยตนเอง มิได้เกิดขึ้นในตัวของผู้เรียนทุกคน (Brundage D.H. & Dorothy McKeracher, 1980; Cross, P. 1982 ; Long , H.B., 1988 ; Tough, A., 1979 ; Brookfield, Stephen, 1984; Thiel 1984 ; สมคิด อิศระวัฒน์, ๒๕๓๘) และความพร้อมในการเรียนรู้ด้วยตนเองของแต่ละบุคคลจะไม่เท่ากัน (Guglielmino, Lucy M., 1982 ; นรินทร์ บุญชู, ๒๕๓๒ ; สมคิด อิศระวัฒน์ , ๒๕๔๑) ดังนั้น การดำเนินโครงการใดๆ ก็ตาม ที่ต้องใช้วิธีการเรียนที่ให้ผู้เรียนต้องเรียนด้วยตนเอง จึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจคาดหวังว่าจะได้ผลครบถ้วนตามเป้าหมาย หรือเงินลงทุนอย่างไรก็ตาม คุณลักษณะการเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นสิ่งที่อาจสร้างให้เกิดขึ้นในตัวของคุณคนได้ (สมคิด อิศระวัฒน์, ๒๕๓๘) ดังนั้น การสร้างหรือพัฒนาคุณลักษณะการเรียนรู้ด้วยตนเองให้เกิดขึ้นในตัวของคุณคน จึงเป็นการทำให้โครงการเรียนด้วยตนเอง หรือนโยบายที่จะให้ผู้เรียนเรียนได้ตลอดชีวิต (Lifelong learners) ประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น”

การดำรงชีวิตของคนในยุคปัจจุบัน จะพบว่าเป็นโลกของข่าวสารข้อมูล ข่าวสารข้อมูลมีอยู่อย่างมากมายและเพิ่มขึ้นทุกวัน การดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพต้องการวิเคราะห์การเลือกใช้อ้างอิงข้อมูลอย่างสร้างสรรค์ (อำนาจ วีรวรรณ, ๒๕๓๙) สิ่งที่จะทำให้คนเราดำเนินการข้างต้นได้ ต้องอาศัย

วิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง กล่าวคือ ต้องเป็นคนช่างคิด ช่างวิเคราะห์ ช่างสังเกต ทดลองปฏิบัติ และเป็นนักประเมินผล (สมคิด อิศระวัฒน์, ๒๕๓๘) ดังนั้น คนซึ่งอยู่ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน หากมีคุณลักษณะที่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ก็จะสามารถมีโอกาสที่จะเรียนรู้สรรพความรู้ทั้งหลาย มีโอกาสที่จะดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ ดังนั้นการเรียนรู้ด้วยตนเอง จึงเป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้การศึกษาเกิดความสมดุล ผู้ทำงานเกี่ยวข้องกับการศึกษา จึงน่าจะพิจารณาว่าเราจะสร้างหรือพัฒนาคุณลักษณะของคนให้สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองได้อย่างไร

การเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self - directed learning) คืออะไร

โนลส์ (Knowles, M.S., 1975) กล่าวว่า

“การเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นกระบวนการซึ่งผู้เรียนแต่ละคน มีความคิดริเริ่มด้วยตนเอง (โดยอาศัยความช่วยเหลือจากผู้อื่น หรือไม่ต้องก็ได้) ผู้เรียนจะทำการวิเคราะห์ความต้องการที่จะเรียนรู้ของตน กำหนดเป้าหมายในการเรียนรู้ แยกแยะ แจกแจง แหล่งข้อมูลในการเรียนรู้ ทั้งที่เป็นคนและเป็นอุปกรณ์ คัดเลือกวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสม และประเมินผล การเรียนรู้นั้น”

การเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นการเรียนที่เกิดจากความสมัครใจของตน มิใช่การบังคับ

คนซึ่งสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง มีลักษณะอย่างไร

ลักษณะของคนซึ่งมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ได้ด้วยตนเองนั้น มีผู้อธิบายหลายลักษณะ

กุกลิเอลมีโน (Guglielmino, Lucy M., 1978) อธิบายลักษณะของคนซึ่งมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ได้ด้วยตนเองดังนี้

๑. เปิดโอกาสต่อการเรียนรู้ ได้แก่ ความสนใจในการเรียน ชอบศึกษาค้นคว้าจากห้องสมุด มีความพยายามทำความเข้าใจในเรื่องที่ยาก

๒. มองตนเองว่า เป็นผู้เรียนที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่ ความสามารถที่จะเรียนเมื่อต้องการเรียนรู้ว่า เมื่อไรจะเรียน สามารถหาวิธีการเรียน และรู้ว่าจะไปหาข้อมูลที่ต้องการได้ที่ไหน

๓. มีความคิดริเริ่ม และสามารถเรียนรู้ได้โดยอิสระ

๔. มีความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง

๕. มีความรักในการเรียน ได้แก่ ความสนุกสนานในการค้นคว้า หรือมีความปรารถนาที่จะเรียนรู้

๖. มีความคิดสร้างสรรค์

๗. มองอนาคตในแง่ดี ได้แก่มีความต้องการที่จะเรียนรู้ตลอดชีวิต คิดว่าปัญหาเป็นสิ่งที่ทำลายและรู้ว่าตนเองต้องการจะเรียนอะไรเพิ่มเติม

๘. สามารถใช้ทักษะหาความรู้ และทักษะการแก้ปัญหา

สมคิด อิศระวัฒน์ (๒๕๓๑) เสนอแนะลักษณะของคนซึ่งเรียนรู้ด้วยตนเองว่าควรมีลักษณะดังนี้คือ

๑. สมัครใจที่จะเรียนด้วยตนเอง (Voluntarily to learn) ผู้เรียนเรียนเพราะความสนใจ ความอยากรู้ มิใช่เรียนเพราะมีใครบังคับหรือเพราะความจำใจ

๒. ตนเองต้องเป็นข้อมูลของตนเอง (Self-resourceful) นั่นคือ ผู้เรียนสามารถบอกได้ว่า สิ่งที่คุณจะเรียนคืออะไร รู้ว่าทักษะและข้อมูลที่ต้องการหรือจำเป็นต้องใช้มีอะไรบ้าง สามารถกำหนดเป้าหมาย วิธีการรวบรวมข้อมูลที่ต้องการ และวิธีการประเมินผลการเรียน ผู้เรียนต้องเป็นผู้จัดการการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ด้วยตนเอง (Manager of change) ผู้เรียนต้องมีความตระหนักในความสามารถ สามารถตัดสินใจได้ มีการรับผิดชอบต่อหน้าที่และบทบาทในการเป็นผู้เรียนที่ดี

๓. ผู้เรียนต้องรู้ “วิธีการที่จะเรียน” (Know how to learn) ผู้เรียนจะทราบขั้นตอนของการเรียนรู้ของตนเอง รู้ว่าเขาจะไปจุดที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างไร

สเคเจอร์ (Skager, Rodney W., 1978 : 116-117) ได้อธิบายลักษณะของผู้ซึ่งเรียนรู้ด้วยตนเองดังนี้

๑. ยอมรับตนเอง หรือมีทัศนคติในทางบวกต่อตนเอง

๒. สามารถวางแผนการเรียนด้วยตนเอง

๒.๑ รู้ถึงความต้องการในการเรียนของตน

๒.๒ กำหนดจุดมุ่งหมายที่เหมาะสม

๒.๓ รู้แผนงานที่มีประสิทธิภาพที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนด

๓. มีแรงจูงใจภายใน

๔. มีการประเมินผลตนเอง

๕. เปิดกว้างต่อประสบการณ์

๖. ยืดหยุ่นในการเรียนรู้

ในปีพ.ศ. ๒๕๓๘ สมคิด อิศระวัฒน์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ลักษณะการเรียนรู้ของคนไทย”

โดยศึกษากลุ่มตัวอย่างซึ่งประสบความสำเร็จในวิชาชีพของตนโดยมิได้รับการศึกษา หรือเรียนจากสถาบันการศึกษาในสาขาวิชาชีพนั้นๆ เป็นบุคคลซึ่งได้รับการยอมรับจากท้องถิ่นหรือสถาบัน หรือเป็นบุคคลที่รู้จักกันทั่วไปว่า เป็นคนมีความรู้ ความเชี่ยวชาญ ในวิชาชีพนั้นๆ จำนวน ๓๐ คน ผลการวิจัยพบว่า คุณสมบัติของคนซึ่งเรียนรู้ด้วยตนเอง จะต้องเป็นคนช่างสังเกต ช่างคิดวิเคราะห์ เป็นนักปฏิบัติ และเป็นนักประเมินผล รวมทั้งเป็นคนมีความเพียรพยายาม มีความตั้งใจจริง เมื่อมีปัญหาในการเรียน ส่วนใหญ่จะใช้วิธีการคิดแบบลองทำด้วยตนเองก่อน หากทำไม่ได้จะสอบถามจากผู้รู้

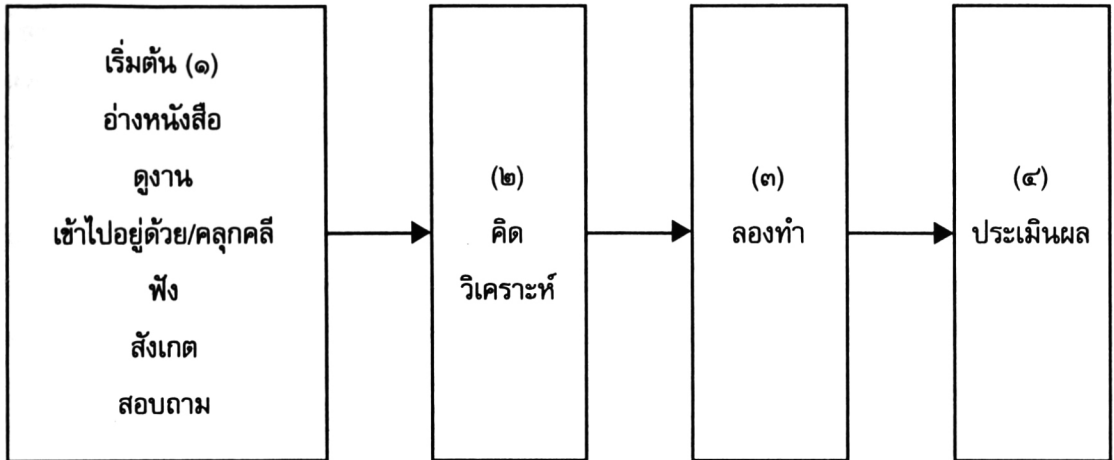
อาจสรุปได้ว่า ลักษณะของคนที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง จึงต้องเป็นคนช่างคิด ช่างสังเกต ช่างวิเคราะห์ มีความสนใจใฝ่รู้ สามารถวางแผนจะเรียนได้ด้วยตนเอง รู้วิธีที่จะหาข้อมูลเปิดกว้างต่อประสบการณ์ มีการประเมินผลตนเอง มีความคิดริเริ่มและมีความรับผิดชอบ

วิธีการสร้างและพัฒนาคุณลักษณะของคนที่จะเรียนรู้ด้วยตนเองทำได้อย่างไร

การสร้างและพัฒนาคุณลักษณะของคนซึ่งเรียนรู้ด้วยตนเองมีหลายวิธี วิธีการดำเนินการให้ได้ผลควรใช้ทุกวิธีประกอบกัน

๑. **รู้ว่าคุณลักษณะของคนซึ่งเรียนรู้ด้วยตนเองมีลักษณะอย่างไร**

จากรายงานการวิจัยของ สมคิด อิศระวัฒน์ (๒๕๓๘) พบว่า คนซึ่งมิได้เข้าสู่ระบบโรงเรียน อาจเป็นบุคคลที่สามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้ และอาจกลายเป็นคนที่ประสบความสำเร็จในงานอาชีพที่ตนใฝ่รู้ได้ โดยขั้นตอนการเรียนรู้ของคนซึ่งเรียนรู้ด้วยตนเองมีดังต่อไปนี้

ดังนั้น หากผู้เกี่ยวข้องต้องการฝึกคนให้มีคุณลักษณะเป็นคนที่เรียนรู้ด้วยตนเองอาจจะใช้ขั้นตอนการฝึกดังกล่าวข้างต้น

การฝึกผู้เรียนตามขั้นตอนต่างๆ ดังกล่าว ผู้เกี่ยวข้องจำเป็นต้องฝึกเด็กให้มีคุณลักษณะดังต่อไปนี้ คือ

๑. ช่างสังเกต
๒. ช่างคิด/วิเคราะห์
๓. เป็นนักปฏิบัติ
๔. เป็นนักประเมินผล
๕. เป็นคนมีความเพียร พยายาม
๖. มีความตั้งใจจริง

คุณสมบัติดังกล่าวนี้ จะทำให้การเรียนรู้ด้วยตนเองบังเกิดผล

๒. ลักษณะการอบรมเลี้ยงดูบุตรของครอบครัว

การที่จะพัฒนาให้บุตรมีคุณลักษณะที่เรียนรู้ด้วยตัวเองได้ ครอบครัวจำเป็นต้องมีบทบาทดังนี้คือ

๒.๑ สร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณลักษณะที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง เช่น

๒.๑.๑ นำบุตรไปทำงานด้วย ทำให้บุตรเกิดความคุ้นเคย และเรียนรู้ในเวลาเดียวกัน

๒.๑.๒ พ่อ แม่ เป็นแบบอย่างให้กับบุตร เช่น ความขยัน อดทน มีความเพียร ซื่อสัตย์ ฯลฯ

๒.๒ วิธีการเลี้ยงดูบุตร

๒.๒.๑ ไม่ตามใจบุตรจนเกินไป และไม่เข้มงวดกวดขันจนเกินไป ให้ความรัก ความเอาใจใส่ ความสนใจ และความอบอุ่นให้กับบุตร

๒.๒.๒ ยอมรับในความสามารถ และส่งเสริมให้บุตรมีโอกาสพัฒนาความสามารถยิ่งขึ้น

๒.๒.๓ รับฟังความคิดเห็นของบุตร ให้โอกาสแสดงความคิดเห็นหรือโต้แย้งได้ในขอบเขตของเหตุผล

๒.๒.๔ ให้มีภาระความรับผิดชอบ และมอบหมายให้ทำงาน หรือการช่วยเหลือพ่อแม่ทำงานในอาชีพ ฯลฯ นอกจากเรื่องเรียน พ่อแม่อาจมอบหมายงานในบ้าน

๒.๒.๕ ทำให้บุตรเกิดความรู้สึกรู้สึกว่า ครอบครัวเป็นหลักยึดเหนี่ยวที่สำคัญของบุตร เช่น ลูกอยากไปไหน จะไปกันทั้งครอบครัว พ่อแม่เป็นทั้งพ่อแม่และเพื่อน มีอะไรคุยกัน ปรึกษากัน ฯลฯ

๒.๒.๖ ให้ลูกมีโอกาสดัดนิสัยใจได้ด้วยตนเอง โดยมีพ่อแม่เป็นผู้ให้คำแนะนำปรึกษา

๒.๓ วิธีการอบรมบุตร

๒.๓.๑ สอนบุตรด้วยเหตุผล จะพูดหรืออธิบายให้บุตรเข้าใจก่อนลงโทษ

๒.๓.๒ การลงโทษ จะบอกกฎเกณฑ์ให้บุตรทราบอย่างเด่นชัด และลงโทษอย่างยุติธรรม สมเหตุสมผลพอควร

๓. วิธีการจัดการเรียนการสอนภายในโรงเรียน

๓.๑ จัดกิจกรรมการเรียนการสอนเน้นให้นักเรียนมีโอกาสแสดงออกซึ่งความสามารถ และมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน

๓.๒ จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ให้เด็กมีโอกาสแสดงออกซึ่งความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความรับผิดชอบ

๓.๓ เมื่อทำการสอน ควรใช้กลวิธีการสอนที่ทำให้เด็กมีโอกาสคิด สังเกตวิเคราะห์ ลองปฏิบัติจริง และประเมินผล

๓.๔ จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรให้กับนักเรียน พยายามผลักดัน หรือมอบหมายให้นักเรียนมีตำแหน่งหน้าที่ มีความรับผิดชอบ เช่น เป็นประธานเชียร์ คณะกรรมการนักเรียน ประธานชุมนุม ฯลฯ เพราะจะทำให้เด็กมีโอกาส

พัฒนาความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ ความรับผิดชอบ ความสามารถในการติดต่อประสาน การเพิ่มวิสัยทัศน์ การตัดสินใจ การเปิดกว้างที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ฯลฯ

๓.๕ คณะจารย์ทุกฝ่ายภายในโรงเรียน ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายปกครอง ฝ่ายวิชาการ ฝ่ายทำการสอน ควรร่วมมือกันพัฒนานักเรียนอย่างทুমุ่และจริงจัง การดำเนินการควรทำอย่างสม่ำเสมอ และต่อเนื่อง ไม่ควรมีการเลือกปฏิบัติ และไม่ควรมีการเลือกเฉพาะนักเรียนที่มีความสามารถ แต่ต้องบังคับให้ทุกคนมีส่วนร่วม และให้การสนับสนุนเท่าเทียมกัน

สรุป การเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นวิธีการไขว่คว้าหาความรู้อย่างหนึ่ง ที่ทำให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีพในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ การเรียนรู้ด้วยตนเองจะทำให้ ผู้เรียนเป็นบุคคลซึ่งมีความกระหายใคร่รู้ ทำให้บุคคลสามารถเรียนรู้เรื่องต่างๆ ที่มีอยู่ได้มากที่สุด และจะดำเนินการศึกษาอย่างต่อเนื่องโดยไม่ต้องมีใครมาบอกตนเองจะเป็นผู้คิดริเริ่ม วางแผนการศึกษาไปจนจบกระบวนการเรียนรู้ การเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นเครื่องมือที่สำคัญสำหรับบุคคลในการเรียนรู้ตลอดชีวิต การเรียนรู้ด้วยตนเอง จึงเป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่ช่วยให้การศึกษาเกิดการสมดุล ระบบการศึกษาในโรงเรียน และวิธีการเลี้ยงดูของครอบครัว จะเป็นอุปสรรคที่ทำให้คุณลักษณะของคนซึ่งจะเรียนรู้ด้วยตนเองไม่เกิด วิธีการสร้างและพัฒนาคุณลักษณะของการเรียนรู้ด้วยตนเอง คือ ต้องร่วมมือกันทั้ง พ่อแม่ (ครอบครัว) และการจัดการศึกษาในโรงเรียน

บรรณานุกรม

- กรมการศึกษานอกโรงเรียน. (๒๕๓๘). **การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- กองแผนงาน สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๓๙). **สถิติการศึกษาฉบับย่อ ปีการศึกษา ๒๕๓๘**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- นรินทร์ บุญชู. (๒๕๓๒) “ลักษณะการเรียนรู้ด้วยตนเองของนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง” **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาต่อเนื่อง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร**.
- เยาวลักษณ์ ราชแพทยาคม. (๒๕๔๐). “การพัฒนาคนในแผนพัฒนาประเทศ.” **รัฐสภาสาร ปีที่ ๔๕ ฉบับที่ ๓ มีนาคม**.
- สมคิด อิศระวัฒน์. (๒๕๓๒). “การเรียนรู้ด้วยตนเอง” **วารสารการศึกษานอกระบบ**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑๑ พฤษภาคม-สิงหาคม.
- สมคิด อิศระวัฒน์. (๒๕๓๘). “ลักษณะการเรียนรู้ด้วยตนเองของคนไทย” **รายงานการวิจัย** กรุงเทพฯ : คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมคิด อิศระวัฒน์. (๒๕๔๑). “ลักษณะการอบรมและเลี้ยงดูของคนไทยในชนบท ซึ่งมีผลต่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง” **รายงานการวิจัย**. ภาควิชาศึกษาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (๒๕๔๑). **บันทึกการศึกษาไทย ๒๕๔๑**. กรุงเทพฯ ; โรงพิมพ์คุรุสภา.
- อำนาจ วีระวรรณ. (๒๕๓๙). “วิสัยทัศน์เศรษฐกิจและสังคมไทย” **หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ**. ๑๖ พฤษภาคม.
- Brookfield, S.D (1984). "Self-Directed Adult Learning : A Critical Paradigm" **Adult Education Quarterly**, 35 (2), 59-71.
- Brundage, Donald H. and Dorothy McKeracher. (1980). **Adult Learning Principles and Their Application to Program Planning**. Ontario, Canada : Minister of Education.
- Coss, K.P. (1981). **Adult as Learners : Increasing Participation and Facilitating Learning**. San-Fran-cisco : Jossey-Bass.
- Guglielmino, L.M. and Guglielmino, P. J. (1982) **Learning Style Assessment (Self-scoring Form)**. Boca Raton, Flo : Guglielmino and associates.
- Knowles, M.S. (1975). **Self-directed Learning: A Guide for Learners and Teachers**. New York : Association Press.
- Long, H.B and Associates. (1988) **Self-directed Learning : Application and Theory**. Athens : Department of Adult Education, University of Georgia.
- Skager, rodney W. (1978). **Lifelong Education and Evaluation Practice**. Hamburg : UNESCO Institute for Education.

Thiel, J.P. (1984) " Successful Self-Directed Learners Learning Styles" **Proceeding of the Adult Education Research Conference. No. 25.** Raleigh : North Carolina State University.

Tough, A.M. (1979). **The Adult's Learning Projects : A Fresh Approach to Theory and Practice in Adult Learning.** Toronto : Ontario Institute for Studies in Education.

ผู้เขียน

รองศาสตราจารย์ ดร.สมคิด อิศระวัฒน์ ภาควิชาศึกษาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล